

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע | על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, כביאור פשט מצוות התורה וענייני עבודת השי"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, פר' וישב תשפ"ו

בית יעקב

יעקב קידש שם שמים בבית לבן

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. אלה תלדות יעקב יוסף (ו' א-ב).
יש לדקדק אמאי כפל בארץ מגורי אביו בארץ כנען. ועוד, מה שאמר אלה תלדות יעקב, כיון שעל המאדע קאי שארע ליוסף, אמאי קרי ליה תלדות:
ואפשר לרמוז, דהנה מציעו דאברהם ויצחק עליהם השלום מסרו עצמם על קדוש שמו ותרברך, אברהם בכבשן האש ויצחק שפשט צוארו על גבי המזבח. ויעקב אבינו עליו השלום נקרא 'בחיר האבות' (ב"ר ע"א), וכפני מה לא היה קדוש השם גם על ידו. ואפשר לומר דאותה העקבה שנתעבב כל כך אצל לבן ולא למד ממועשיו כלום, תחשב לו לקדוש השם. מפני שלבן הרשע היה מכשף גדול ומשרש בטמאה, וידע שכל שרש הקדשה והרמתה תלוי ביעקב ובזרעו, ותקון הקדשה הוא הכנעת והפלת סטרא אחרא, ולפיכך נתחכם לבן בכל מיני חכמות כדי להטות לב יעקב אבינו עליו השלום או להאבירו חס ושלום, ולא הועיל:

לבן ניסה להטות לב יעקב על ידי עשר ספירות דקליפה

ואפשר שזהו שאמר יעקב עליו השלום (בראשית לא מא) ותחלף את משכרתי עשרת מנים, אל תקרי 'מנים' אלא 'מינים', דבכל עשר ספירות דקליפה, נתחכם לבן אולי יוכל להטות לב יעקב עליו השלום, ולא הועיל. ופשוט הוא, דכיון שהיה יעקב עליו השלום מצוי אצלו וכבוש תחת ידו ותמיד יושב בביתו, מפתו יאכל ומכוסו ישתה, ואומר לבן ודאי שאין לו שום זמן שימצא לעשות כרצונו בו כאותו זמן, ובדאי כל מה שבכחו עשה ולא הועיל:

תחבולות לבן לא הועילו כי יעקב הוסיף בשמירה

ואפשר דלזה רמזה תורתנו הקדושה בפסוק (שם פסוק ט) ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברח הוא, דלמה אמרה התורה בזה הלשון ויגנב יעקב את לב לבן, דכיון שאמרה אחר זה (שם פסוק כא) ויברח הוא וכל אשר לו די בזה, דמשברח ודאי לא הגיד ללבן. ותו, אמאי הוסיף מלת 'ארמי'. אלא הכונה שבאה התורה להודיענו, דמה שהיה מבקש לבן לעשות ליעקב אבינו עליו השלום באותו רב השנים שהיה אצלו, נעשה ללבן ברגע אחד, שלבן היה מתחכם להטות לב יעקב או להאבירו חס ושלום ולא הועיל, משום דיעקב היה יודע ענין זה והיה נשמר כראוי בקיום המצות וקדשה וטהרה כראוי, ובכל יום מוסיף משמרת על משמריו, משום הכי לא הועילו בו חכמות ותחבולות של לבן:

מה שרצה לבן לעשות ליעקב נתקיים בלבן

וזה הדבר באה התורה לגלות לנו, דמה שרצה לבן לעשות ליעקב נתקיים בלבן, ושוב עמלו בראשו, שמה שרצה לגנב את לב יעקב, ונהפך בו ויגנב יעקב את לב לבן. ואמר 'ארמי', דמלת 'ארמי' כמשמעה לשון רמאות, ואמרה התורה ראו מה רצה הרמאי הזה לעשות ליעקב, הרי ישוב עמלו בראשו. נמצא כל ימי ישיבת יעקב בבית לבן כל יום ויום היה מקדש קדוש השם, כיון דבשום יום לא למד ממועשיו:

בכל יום ויום חשב לבן להאביר את יעקב

ואפשר דמשום הכי אמרה תורה (דברים טו) 'ארמי אבד אבי לשון הוה, ולא אמר 'אבד אבלי, להורות דבכל יום ויום היה מחשב להאביר את אבי ולא הועיל, נמצא דבכל זמן שהיה יעקב אבינו עליו השלום בבית לבן, כל יום היה מקדש שמו ותרברך:

יוסף קידש שם שמים במצרים

וכל מה שארע ליעקב ארע ליוסף, דכל זמן שהיה בבית פוטיפר ובמצרים לא למד ממועשיהם כלום, וזהו קדוש שמו ותרברך, ובפרט כשתבעו אשת אדוניו ותתפשטו בבגדו וכ' (בראשית ל"ב) שאין קדוש השם יותר מזה:

יוסף קידש שם שמים כיעקב ויצחק אבותיו

וזהו שאמר וישב יעקב בארץ מגורי אביו, מגורי לשון יראה, והנה יעקב בארץ מגורי אביו עם הכוללים גימטריא 'קדוש השם', לרמוז דגם יעקב אבינו עליו השלום קדש השם כמו יצחק אביו עליו השלום. ואחר כך אמר אלה תלדות יעקב יוסף, לרמוז דגם יוסף עליו השלום קדש השם כמו יעקב ויצחק אבותיו עליהם השלום, לפיכך אמר הכתוב אלה תלדות יעקב יוסף, וכמו שכתבנו: (משפוח לבן)

יראת יעקב

זכות המצוות הקב"ה מגן על ישראל בגלות

הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה. ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה (לח כה-טו).

אפשר לרמוז במה דאיתא בזה הקדוש, דבשעת החרבן כשאמר הקדוש ברוך הוא לשכינה שתצא עם ישראל בגלות, אמרה לו, הושטת אני שמה תעזב ישראל בגלות ותשכחני גם אני. אמר לה הקדוש ברוך הוא, אני נותן להם מצות שיעסקו בהם, ובשבילים אני מגן עליהם בגלות, ובשבילים אני זוכרם ופוקדם וגואלם. ונתן להם מצות המילה והציצית והתפלין והתורה ושיעסקו בה וכיוצא. והנה אפשר, דודאי הוא בשעה שישאל מתחבבים איזה חזיון גדול בגלות ובאה מדת הדין לקטרג עליהם לחיבתם, השכינה, בכח אלה המצוות, מלמדת עליהם זכות ומתבטלת הגזירה:

השכינה מלמדת זכות על ישראל

וזהו הרמז, הוא מוצאת, היא כנסת ישראל שהם עדת ישראל, כשיוצאים לדון באיזה גזירה בגלות, והיא שלחה, היא זאת היא השכינה, היא שבאה ללמד זכות על כנסת ישראל. והשכינה שלחה אל חמיה, שהוא הקדוש ברוך הוא, שחמיה גימטריא ס"ג, ואמרה לו, לאיש שהוא ה' איש מלחמה' (שמות טו א), אשר אלה המצוות שזכרנו לו, והוא שנתן אותם לישראל להתעסק בהם, וממילא לו אנכי הרה, דאפתי בניו הם אפלו בגלות. שאם לא נתן להם מצות אלה, נאמר שאינם נקראים בניו, אבל כיון שנתן להם התורה והמצוות, הם בניו והוא אביהם, וזהו שנאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה כאמור. על כן אני מחלה מקך שתזכר לישראל זכות אלה המצוות והתורה שמקיימים, ותגאלם מיד:

הקב"ה לא עזב את ישראל בגלות

וזהו שאמר הכתוב ואתם חתמתם, הוא חותם אות ברית קדש ואתם השבת ואתם המועדים, והפתילים, קרי בה 'תפלין' וקרי בה 'פתילים', היא מצות הציצית. והמטה, היא התורה שנגדרשת מ"ט פנים טהור וכ'. ובזכות אלה המצוות הכר נא אותם והוצא את ישראל מן הגלות. ויאמר יהודה הוא אותיות הו"ה ברוך הוא עם ארבע אותיותיו, צדקה בדבריה, ממני יצאו הדברים שבשביל שיתעסקו בתורה ומצות אני מגן עליהם וזוכרם ופוקדם וגואלם. על כן לא נתתיה, מלשון ולא נתן סיחון את ישראל (במדבר כא טו), כלומר, לא עזבתי אותם בלא שמירה עד ימות המשיח, אלא עמו אנכי בצרה' (תהלים צא טו) ומגן עליהם. וזהו לשלה, שהוא מלך המשיח הנקרא 'שילה', דהינו, לא עזבתים בלא שמירה בגלות, אלא אני משגיח בהם תמיד. וזהו שאמר הכתוב ולא יסף עוד לדעתה, דהינו ולא פסק, לא פסק השגחתו מהם, על דרך 'עמו אנכי בצרה' כאמור, וד"ק: (פיתוחי חותם)

באור יעקב

גוי עז פנים...

אביד יעקב' וישאלהו לאמר: "האם ישנה בעיני רבנו דרשותו של החכם האורח?" נענה רבנו ואמר: "אמנם פרקו נאה ודבריו נפלאים, אבל אוי ואבוי שחכם זה אינו מהול, וקרוב בעיני שאינו מבני ישראל".

התפלא הראב"ד על זה הפלא ופלא ושאל את רבנו מנין הוא יודע הדבר הזה? ענהו רבנו: "אני מגיד לך את מה שגלו לי מן השמים. ואם תרצה, תבדקו את הדבר ויבחנו דברי האם אמתיים המה". ואמנם לאחר חקירה ודרישה אכן נודע הדבר כי הדרשן האורח אינו יהודי כלל ועקר, אלא גוי ערל שאינו מהול, ונתגלתה רעתו ונתודע קלונו ברבים, וכל העם התפלאו ביותר על כך.

הדבר הובא לידיעת הרב הראשי רבי יעקב אבטו, ואז נגש אליו הרב ודרש ממנו לגלות את אמתות הענין, ואמנם לאחר חקירה נוספת הודה האורח ולא בוש כי אינו יהודי כלל ולא מבני ישראל הוא, אלא הוא למד את חכמת תורתנו הקדושה, ובא לרמואות את הבריות באמרי פיו כאלו הוא יהודי מבטן ומלכה רח"ל. או אז נודע לכל מתפללי בית הכנסת גדל קדשת רבנו זיע"א אשר רוח ה' דבר בו.

אז בקשו ממנו החכמים לתת להם להעתיק מספרו דברי מוסר ותוכחות, כי עדין לא נדפסו והם היו בכתב יד. הם העתיקו רבים מדברי תורתו, ובפרט העתיקו את הדרושים שלו על פרשיות מטות-מסעי, כיון שאותה שבת היתה פרשת מטות-מסעי. ואמנם שנים רבות לאחר מכן, עוד נותרו זקנים שגמצא ברשותם כתב יד רבנו מספרו 'פתוחי חותם' על פרשיות מטות-מסעי.

ספר גינו של רבנו, כ"ק מן רבי מאיר אביחצירא ז"ע, הבבא מאיר: אחד מבני המשפחה בקר פעם בעיר מראקש והתאכסן אצל כמה יהודים חשובים מתושבי העיר. תוך כדי גלה בביתם גליונות כתב יד קדשו של רבנו אביד יעקב זיע"א, ובהם דרושים על פרשיות מטות ומסעי, אשר כתב רבנו בספרו "פתוחי חותם". האיש תמה ושאלם: "כיצד זה הגיע לידכם כתב ידו של רבנו זיע"א? ובדיוק על פרשיות מטות ומסעי?"

נענו וספרו לו, בתקופה שכהן כאן במראקש הרה"ג יעקב אבטו זצוק"ל כרב ראשי, בקר כאן בעירנו רבנו יעקב, ואותה שבת פרשת מטות-מסעי היתה. לאחר קריאת התורה כבדו הגבאים את רבנו 'אביד יעקב זיע"א לדרש בפניהם בענינא דיומא, והוא נענה להם ואמר להם דברי תורה, את אשר כתב בספרו "פתוחי חותם".

ואולם, בסיומו לדרש, לא ערבה לחכמים הדרשה שדרש. שכן כל הקהל כלו היה צבור של תלמידי חכמים, והם אמרו האחד לרעהו: "האם אנו עמי ארצות שיאמר רב זה לפנינו דברי כבושין? הן אנו צריכים לישמע דברי פלפול וחדושים בש"ס וברמב"ם, ומה לנו לישמע דרשות של עמי ארצות?" השיב להם רבנו: "עתה, גם אם תבקשוני לדרש בפניכם מחדש בדרוש אחר בדברי פלפול לא אעשה כן, אלא אדרש בפניהם רק את אשר כתוב אצלי בספר "פתוחי חותם".

באותה שבת בקר בבית הכנסת אורח נוסף, תלמיד חכם, וכיון שרבנו לא אבה לדרש פעם שניה, בקש האורח רשות לדרש בפני הקהל בענינא דיומא. הרשות נתנה לו, והוא דרש בפני הקהל דברי פלפול עמקים בענינא דיומא. משסים לדרש, נגש הרב הראשי רבי יעקב אבטו לרבנו

קדושת יעקב

שר המשקים האמין ליוסף ושר האופים לא האמין לו

שר המשקים האמין ליוסף ולכן פתר לו לטובה

וזהו רמז החלומות. שר המשקים חלם גפן לפניו, והוא יוסף שהיה לפניו ונמשל לגפן, כמו שהגפן אינו מקבל הרקבה ממין אחר כך יוסף בצדקו עומד ולא יש בו שום הרקבה ממין אחר. ובגפן שלשה שריגם, רמז לשלשה אבות שהיו בעזרו. ולא תאמר דדוקא זכות אבות שעמדה לו, אבל מצד עצמו חס ושלוש אינו יכול לנצל, לזה אמר והוא כפרות, כלומר, הגפן הרומזת ליוסף היא מעצמה עלתה נצה, אם כן מצד עצמו ראוי יוסף, רק זכות אבות סיעה לו. וכיון שחלום שר המשקים כך היה, הבין יוסף ששר המשקים האמין לו מה שאמר על אשת פוטיפר, ולפיכך פתר לו לטובה:

שר האופים לא האמין ולכן פתר לו לרעה

ושר האופים לא האמין לדברי יוסף, וכסברתו כן חלם. וזהו רמז חלומו, הוא חלם שלשה סלי חרי על ראשו והעוף אכל אתם מן הסל, שלשה סלי חרי הם שלשה אבות, ורמז לו שחס ושלוש יוסף פגם בהם במעשה דאשת פוטיפר, ולפיכך הסלים נקובים. והעוף אכל אתם, עוף גימטריא 'יוסף', רמז דיוסף חס ושלוש פגם באבות. וכשהבין יוסף שכן חשב בדעתו ומה שחשב הוא שחלם, לפיכך פתר לו לרעה, משום החושד בכשרים לוקה בגופו (שבת צ"ז). ושום עול לא עשה יוסף חס ושלוש, כי הוא צדיק באמונתו יחיה: (פתוחי חותם)

ויספר שר המשקים את חלמו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני. ובגפן שלשה שריגם והוא כפרחת עלתה נצה וגו'. ויאמר לו יוסף זה פתרנו וגו'. וירא שר האופים כי טוב פתר וגו' (ט"ו ט"ו).

יש לדקדק, מה ראה יוסף לפתר לשר המשקים לטובה ולשר האופים לרעה. ואפשר לפרש בדרך אפשרות ורמז, דיוסף כשארע לו אותו מעשה דאשת פוטיפר ונתנהו בבית האסורין, ובאו גם כן שר המשקים ושר האופים לבית האסורים, והיה יוסף משרת אותם, ומצא חן בעיניהם, מכרח שישאלוהו על ענין אשת פוטיפר, והוא מגיד להם האמת, דהיא שתבעתו ותפסתו בבגדו והצילו הקדוש ברוך הוא מידה.

ואפשר מרב ענותנותו לא תלה הגדלה בעצמו, ואמר להם שיש לו זכות אבות, אברהם יצחק ויעקב, והיא שסיעתו שלא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה.

ואפשר ששר המשקים האמין לדבריו של יוסף שעמדה לו זכות אבות ולא חטא, ושר האופים לא האמין לדבריו, והיה אומר בדעתו שיוסף לא גמלט מאשת פוטיפר ולא עמדה לו זכות אבות, והיה מכחיש בדעתו כל דברי יוסף. ומה שחשב כל אחד בדעתו, הוא שחלם בחלומו, על דרך 'יעיונה על משכבך סלקו' (דניאל ב' ט"ו).